
**Anadolu Halk Kùltüründe
Estetik Anlayışının
Bir Ürünü Olarak
Dantel**

Songül KORKMAZ

Songül KORKMAZ¹

Güzellik ve estetik kavramlarının son zamanlarda insan hayatında daha fazla yer edinmesinden sonra bu iki kavram ile ilgili yapılan çalışmalar artmıştır. Yaşantımızın hemen her alanında izleri görülebilen estetik; güzel ile ilişkisinin temellendirilmesiyle birlikte hakkında pek çok konuşulan bir kavram olmuş, bu yönü onun defaatle yazılmasını sağlamıştır. Buna binaen yalnızca bir bilim dalı olarak akademik alanda değil; günlük pek çok unsurla da geçmişten şimdiye uzanan izlerin yansımaları halinde halka indirgenmiş ve Anadolu kadınının estetik anlayışının önemli bir ayrıntısı olarak “dantel”de zuhur etmiştir.

Estetiğin Doğuşu

Grekçe “aistheis” yani duyulur algı anlamına gelen estetiğin kökeni çok eskilere dayanmaktadır. Düşünmeye dayalı geniş bir konu yelpazesine sahip olması sebebiyle başlangıçtan bu yana estetik üzerine pek çok kişi çalışmıştır. Fakat yine de estetiğin tarihine bakıldığında modern anlamda bir isim edinmiş olması çok eskilere dayanmaz. Estetik denilen bilimi kuran ve ona bu ismi veren Chr. Wolff’un öğrencisi Alexander G. Baumgarten’dir (1714-1762).² Baumgarten’in bu bilimi temellendirmesi Aesthetica ile birlikte olur. Wolff’un öğrencisi olmasıyla bilinen Baumgarten onun çalışmalarından sonra en önemli hamleyi yapar ve hocasında eksik gördüğü bir yön olan duygusal yönü ekler. Böylelikle estetiğin köşe taşlarından birini yerine yerleştirerek bu anlamda da en önemli adımı atmış olur. Ve ondan sonra gelen Roman Ingarden, Gadamer, Umberto Eco, Herder, Kant vs. peşinden sürükleyerek her birinin kendi felsefesini oluşturmalarını sağlar.

Özgür sanatlardan birisi olan estetik; dört bacağı duyusallıktan oluşan bir sandalyedir ve üzerine ne konursa konsun bu ayaklar onu taşır. Peki nedir bu duyusal (bilgi) kavramının içine sığdırdıkları? Baumgarten'in Meditationes'te tanımladığı gibi "aşağı bilgi yetisinin ortaya koyduğu tasavvurlar bütünüdür." Yani açıkça sergilenen nesnelere ötesinde sensitiv (duyusal) olanı görebilmektir. Duyu organlarımızla algılayamadığımız soyut varlıkları zihnimize tasarlayıp somutlaştırmaktır. Bu soyutlaştırma yapılırken sezgi yolunu kullanmaktır. Çünkü insan estetik denen soyut varlığı duyuları ile keşfedebilir. Bu keşifte de algılarını belirleyen çevre, yaşantılar, beklenti vs. birçok faktör etkili olmaktadır. Bir bilim dalı da olsa tamamıyla mantığa dayanmayan estetik; hisleri asla görüş alanının dışında bırakmaz. Birinci muhatap olarak süje objeyi sezgileme yoluyla keşfeder ve beğenisi ölçüsünde ona ilgi duyar. İşte bu beğenin altında yatan birinci husus da şüphesiz güzellik olgusudur.

<http://www.askimiz.net/estetik-guzelin-bilimi-1.html>

Estetik ve Güzel

İnsan yaşamının vazgeçilmez bir ögesi olan güzel

kavramı genellikle beğendiğimiz bir şeyi ifade etmek için kullanılır. Güzellik her ne kadar göreceli bir algı olsa da yinede genel itibarıyla beğendiğimiz şeylere güzel demeyi tercih ederiz. Hoşumuza giden bu yaratımlar hakkında fikir beyan ederken yalnızca güzel, hoş vs. kullanmaz beğendim gibi ifadeler de kullanırız. Buradan yola çıkarsak diyebiliriz ki güzel bulmanın temel olgusu beğenidir. Yani insanlar beğendiklerini güzel bulurlar. Peki, bu beğeni herkeste aynı şekilde midir? Elbette ki hayır. Zevklerin farklılığı faktörü devreye girdiğinde beğenilerinde farklılaştığı, arayışların çeşitlendiği görülecektir. Beğenilerin oluşmasını sağlayan duygusal çağrışımlar ve duyusal algı insanın bir şeyleri beğendiği tanısını koymasında en önemli temeldir. İnsan bu beğenisini bir temele oturturken çevre, kişilik, eğitim vs. gibi pek çok unsurdan etkilenir. Bu yargılar göz önüne alındığında insana güzel gelenin estetik bulduklarıyla eş olduğu görülecektir. Bu anlamda estetik neye güzel denir sorusunun cevabıdır denilebilir. Yani süjenin objeyi güzel bulmasında mihenk taşlarından bir tanesi şüphesiz estetik kavramının bu anlamın altını doldurabilmesidir.

"Estetiği her ne kadar güzeli sorgulayan, araştıran kısaca güzelliğin bilimi olarak tanımlasak da estetik, dar sınırlar içinde kalamayan bir değer kavramıdır."³Bu da güzelliği herkesin kendi penceresinden algılamak suretiyle farklı farklı tarif etmelerinden ileri gelir. Diyebiliriz ki güzel; Aristo'ya göre "bir bütünü oluşturan unsurların birbiriyle uyumu, ahengi"dir. Sokrates, Platon ve Kant gibi ahlakçı filozoflara göre ise güzellik "iyiliğin, doğruluğun bir başka adı"dır. Bu şekilde gerek düşünürler gerekse de halk tebaası güzelin kendine yansıdığı kadarını ele almıştır. Peki nedir bu kendine yansıdığı dediğimiz? Etkin birtakım faktörü baz alarak sanatçı elinden çıkan objenin süjede uyandırdığı izlenim, bıraktığı iz, oluşturduğu etkidir. Süjenin duy(g)ularında hareketlenme yaratan bu beğeni de estetik ile beraber olmaktadır. Nitekim süje estetik bulduğunu güzel görür, çirkin kavramından arındırır. Dolayısıyla güzellik objenin estetik bulunması için tek başına yeterli olmasa da etkili bir faktördür.

1.3. Geleneksel Halk Felsefesinde Estetik Neyi İfade Eder?

TDK tarafından "sanatsal yaratının genel yasalarıyla sanatta ve hayatta güzelliğin kuramsal bilimi" olarak tanımlanan estetik; bütünüyle incelendiğinde farklı yorumlar getirilerek işlenmiştir. Estetik bir sanat ürünü olarak dantel ise; işleyenin duygularını, fikirlerini ve hayallerini çeşitli yollarla soyuttan somuta işleme biçimidir.

<https://chadelimadapersia.blogspot.com.tr/2013/08/>

Soyut yaklaşımda sıkışıp kalan birtakım olguları dantel yoluyla simgeleştirerek hayata kazandırmaktır. Simgesel anlatımın hedefi gerçeği yeniden yorumlamaktır.⁴Soyut bir güzellik anlayışı kaygısına düşmeden gerçeği temellendirmektir. İşte bu noktada dantel işleminin elinde hayat bularak zihinde şekillenenleri şaheser olarak muhatabının gözü önüne sermektedir.

Dünya üzerinde her ulus kendi tarihine ve coğrafyasına göre birtakım birikimlere sahip olsa da hiçbir ulus geleneksel halk ürünleri konusunda Anadolu kadar zengin kaynaklara sahip değildir. Türk halkı bu konuda fazlasıyla hassas davranmış ve duygularını, yaşanmışlıklarını, acılarını kısacası hayatın tüm izlerini aktarmada bir araç olarak görmüştür tenteneyi.

Süsle(n)meye dair bir halk sanatı olarak el ör(g)ücülüğü teknolojinin daha yerleşmediği Anadolu'da boş vakitleri değerlendirme aktivitesi olarak oldukça önemlidir. Özellikle hem kullandığı malzemelerin kolay bulunurluğu hem de ucuzluğu ile ekonomik olarak da hiçbir bütçeyi zorlamayacak oluşu onu kısıtlı coğrafyalarda dahi tercih edilir hale getirmiştir. Bu anlamda dantel Anadolu kadınının vaktini değerlendirmesinde önemli bir el sporu haline gelmiştir diyebiliriz. İlmekler attığı motiflere kimi zaman askerdeki sevdiğinin adını işleyerek tığı kalbimize batırır da kimi zaman da sevdi-

ğinin isminin yalnızca baş harflerini işlediği oyalar büyük bir sevdaya şahit tutmaktadır bizi. Oyalar ve genel anlamda örgücülük yapılırken emeği fazla olsa da ve hatta yorsa da sonunda aldığı beğeni kadının o iplerle hayata tutunmasını da sağlamaktadır.

Anadoluda örgünün okulu gelenekçi bir anlayışla dile getirmek gerekirse bazen bir kaynana, bazen bir anne, bazen de mahalledeki komşu abladır. Nitekim burada amaç öğrenmek olduğu için herkesten her şey öğrenilebilir. Bilenden öğrenme olarak adledilebilecek olan bu sanatsal faaliyet usta-çırak ilişki olarak da yorumlanabilir.

Fabrika yapımı olmadan genç kızların büyüklerinden görek bayağı devraldıkları dantel el işçiliği olması yönüyle özenle işlenmesinin bir sonucu olarak zarafetin de simgesi haline gelmiştir. İlk kullanılmaya başlanmasından bu yana yalnızca vitrinlerde süs olarak değil; gelinliklerde, elbiselerin kollarında, havlu, yastık, yatak örtüsü kenarlarında da işleme olarak kullanılmıştır.

Yöreselliğin simgesel motifi olarak da görülen bu tür el sanatı ürünleri, her moda anlayışında farklılığı tadarak genişleme göstermektedir.⁵ Bugün moda camiasına "Backto Retro" adıyla girmiş olan akım sayesinde eskiye dönüş başlamış; danteller ve işlemler hızla hak ettiği değeri görmüştür. Takvimlere direnen eski(meyen) tarz kullanımlar dantel vesilesiyle yeniden önem kazanmıştır.

Zarafeti temsil etmesinin yanı sıra Anadolu kadınına kazanç kapısı da açan ve kadın üretimine dayanan dantel hanımın evin geçindirilmesi, çocukların okutulması gibi maddi kazançlar da sağlaması bakımından onun için ekmek kapısı olarak da iş ve işlev görmektedir. Evin yükünü tek başına omuzlayan eşine o da danteller yapıp satarak omuz vermiştir. Sırt sırta yürüdüğü erine sırtını dayamakla kalmamış onun yükünü hafifletmekle gerekirse onu sırtına da alabileceğini göstermiştir. Eğitimine devam edemeyen Anadolu kadını evde geçirdiği zamanı dantel ile verimli bir hale getirmiştir.

Anadolunun Dantel İle Tanışması

Tentene, mil olarak isimlendirilen tığ, iğne gibi araçlarla, genellikle beyaz pamuklu iplikle, delik dolgu biçiminde oluşturulan, trabzan adı verilen zincir çekilerek ya da iğneyle çeşitli düğümler atarak yapılan ilmeklerle oluşturulan bir örgü türüdür. Bazı ürünleri bezemek amacıyla ince, uzun, dikdörtgen şeritler biçiminde ya da dikdörtgen, kare, daire vb. biçimlerde ürün oluşturmak için tasarlanan tentenelere "dantel" denilmektedir.⁶

Örücülük sanatının ilk kez nerede ve nasıl çıktığı ile ilgili net bilgiler elde edilememektedir. Değişik tarihi

belgeler ve mesleki kaynaklar M. 3-5 bin yıllarını başlangıç tarihi ve Orta Asya, Çin, Mısır'daki yaşamış toplumları da ilk örmeyi uygulayan insanlar olarak belirtmektedir.⁷ Dünyada durum böyle iken Anadolu'da biraz daha yenidir tanışma. Fakat bu bilgiler ışığında denebilir ki Anadolu'nun dantel ile tanışması çok eski zamanlara dayanmasa da ör(g)ücülük sanatının sahiplenilmesinin temelleri sağlam atılarak örgü Anadolu insanı tarafından oldukça benimsenmiştir. Bunun en güzel ispatı hala her evde muhakkak bir tane bulunan sandıklarda saklanmış tentenelerdir.

Birçok yabancı ülkede yer edinerek zamana direnen tentene, oralarda teknolojiyle vücut bularak Anadolu'da katılan ruhtan mahrum bırakılmıştır. Her toplum kendinden bir şeyler katmış da olsa, bizatihi el işi olarak da yapsa Anadolu coğrafyasındaki birtakım kısıtlılıklar nedeniyle bizde tamamen halk elinden çıkarılmış ve bizdeki ürünlere bu şekilde bir özgünlük kazandırılmıştır.

1.5. Oyalar ve Anlamları

Anadolu kadını oyaları sadece süs olarak kullanmamıştır. Onları dertlerini anlatmada bir aracı olarak da görmüşlerdir. Bazen çektikleri dertlerini işleyerek acılarını duyurmaya çalışmış, bazen yüreğine dolan sevinçlerini ilmeklerle haykırmış ve bazen de dile getiremedikleri mesajlarını danteller aracılığıyla karşı tarafa iletmışlerdir.

Yeşilin tonları: Yeni gelinin evinde eşyle mutlu olduğunu,

Sarının tonları: Mutsuzluğu, üzüntüyü, sıkıntıyı ve ümitsiz aşkı,

Mor Sümbül: Kızın aşık olduğunu,

Pembe sümbül: Kızın nişanlı olduğunu,

Beyaz Sümbül: Sadakat ve bağlılığı,

Badem Baharı: Kızın sevdiği kişi ile evleneceğini,

Biber oyası: Kadının eşi ile arasının iyi olmadığını,

Acı biber oyası: Kadının eşine çok kızdığını anlatmaktadır.⁸

1.6. Dantel ve Günümüzde Edindiği Yer

Modern çağ olarak adlandırdığımız içinde bulunduğumuz zaman zarfı, teknolojinin hayatımıza yerleşmesi ile birlikte birçok ananeyi takvim yapraklarına yenik düşürerek ilerlemesini kaydetmiştir. Çağın ilerlemesi ile birlikte geleneksel olan çoğu kültür birikimi hızlı akan zamanın coşkunluğunda kendine bir yer edinememiş ve akıntıda kaybolmuştur. Bunlardan belki de en şanslı olan dantel gerek giyim-kuşam gibi bireysel eşyalarda gerekse de evlerde aksesuar olarak direnişin en güzel örneği olmuştur. Eski demeyi haksız bir tabir olarak görssek de günümüzde dantel hak ettiği değeri bulamamaktadır. Şimdinin anneleri, halaları, teyzeleri genç kızlık zamanlarında tek ve beklide en güzel uğraşlarından biri olarak dantelin geniş hayal âlemine sığınmışlardır. Fakat bugün böyle bir hassasiyet görülememektedir.

Elin oğlunun aldığı diplomaya değil dizdiği çeyize baktığı zamanlarda en güzel işti zincir çekmek belki de. Bölümlerin değil örgü modellerinin yarıştığı zamanlardan en iyi test çözenin devrine gelinen bir zamandayız

şüphesiz. Yeni bir örgü modeli ele geçtiğinde en çabuk model çıkarandan en çabuk soru çözen oldu artık at yarışında açık ara koşuran. Emek gerektiren şeylere sırtını dönmeyi de böyle böyle öğrendi insanımız. Dantelin yerini bibloların aldığı günden bu yana fabrika yapımı her sunî üretim havluların kenarlarına işlenen sevgi sözcüklerinden daha fazla önemli oldu. Modern olmayı evine dizdiği eşyalarla eşdeğer görmeye başlamakla etikete bakmak âdet edinir oldu. Sandık sandık havlu kenarları ile evden çıkan kızlardan ‘çeyiz sandı’kları ile taşınan kızlar türedi nedensiz.

El emeği göz nuru tasvirinin altını en iyi şekilde dolduran dantel dişi bir kuş gibi evini inşa eden sayılı kadınlardan biri olan Dürdane Özçelik’in Şükrü Özçelik yönetmenliğinde çekilen videoda belirttiği gibi “eşyalar çıplak kalmayın diye”⁹bile örtülürdü. Aynı video aslında geçmişten günümüze kadının danteli içselleştirme sürecinden ondan vazgeçiş aşamasına geçişini Dürdane Hanımın kızının dantelin “temizliği zorlaştırması” gibi bir gerekçe ile istememesi ile de örneklendirilmektedir. Gelin bu nokta her ne kadar çağın ilerlemesi olarak adedilse de bu köklü kültürün daha genç yapımlara yenik düşmesi ören bayanı¹⁰ derinden üzmüştür.

Halkın elinden çıkmış bir ürün olarak tentene Anadolu kadınının ruhuna işlediklerinin bir yansımasıdır. Her kadının ellerinde vuku bularak yaşadıkları ve yaşamak istediklerinin estetik bakış açısıyla harmanlanmış bir biçimde ellerine dökülen bir dua gibi kutsalıdır. Estetik ile ilgili akademik bir bilgisi olmasa dahi gözüne güzel gelenin dantel ile birlikte kadının elinde vuku bulmasıdır. Estetik bulmak nedir belki ondan bile haberi olmadan güzel kelimesinin içeri yığıyla doldurabilmektir. Hakkını tam olarak teslim edemesek de gelenekçi kültür unsurlarını kullanan bazı genç beyinler sayesinde

Songül Korkmaz tarafından küpe olmak suretiyle hazırlanıp fotoğrafları çekilmiştir.

örgü(cülük) nesil nesil dolaşmış ve estetiğin kendince anlamını halk sözlüğüne kazımıştır. Bugün hala Anadolu’nun çeşitli köşelerinde işlenen dantel estetikle beraber birçok coğrafyayı dolaşmış ve işlemeye atılan her düğüm Anadoluyu birbirine kenetlemiştir.

KAYNAKLAR:

- TUNALI İsmail. Estetik, Remzi Kitabevi, Temmuz 1989, 12. Basım, İstanbul, s. 13.
 ÖZEL Ayşe, Estetik ve Temel Kuramları, Ütopya Yayınevi, 1. Baskı, Aralık 2014, Ankara, s.32.
 ONUK Taciser, Osmanlı’dan Günümüze Oyalar, Kültür Bak. Yay. Sanat Eserleri Dizisi/300, Ankara 2000, s. 4.
 BAĞLI Mazhar, Modernizme Direnen Estetik, Kapı Yayınları, s. 114.

WEB BAĞLANTILARI

- <https://www.zahiridunya.net/simgesel-farkliliklar-dantel-modelleri/>
<http://www.idesanat.com/68-icerik-Tentene-Dantel.html>
https://www.youtube.com/watch?v=ABtx9DUDE_o
<http://umutkusum.blogcu.com/gecmisten-gunumuze-oyalarimiz-ve-anlamlari/9536644>

DİPNOTLAR

- ¹ Erzincan Üniversitesi Türk Halk Edebiyatı Yüksek Lisans Öğrencisi, snguulkorkmaz@hotmail.com.
² TUNALI İsmail. Estetik, Remzi Kitabevi, Temmuz 1989, 12. Basım, İstanbul, s. 13.
³ ÖZEL Ayşe, Estetik ve Temel Kuramları, Ütopya Yayınevi, 1. Baskı, Aralık 2014, Ankara, s.32.
⁴ BAĞLI Mazhar, Modernizme Direnen Estetik, Kapı Yayınları, s. 114.
⁵ <https://www.zahiridunya.net/simgesel-farkliliklar-dantel-modelleri/> (Erişim Tarihi: 13.05.2017).
⁶ <http://www.idesanat.com/68-icerik-Tentene-Dantel.html> (Erişim Tarihi: 13.05.2017).
⁷ ONUK Taciser, Osmanlı’dan Günümüze Oyalar, Kültür Bak. Yay. Sanat Eserleri Dizisi/300, Ankara 2000, s. 4.
⁸ <http://umutkusum.blogcu.com/gecmisten-gunumuze-oyalarimiz-ve-anlamlari/9536644> (Erişim Tarihi: 13.05.2017)
⁹ https://www.youtube.com/watch?v=ABtx9DUDE_o (Erişim Tarihi: 13.05.2017).
¹⁰ Dantelin popüler olduğu zamanlarda malzeme yapımında kullanılan önemli markalardan biridir.